

بررسی وضع موجود و ارائه طرح پیشنهادی تأسیس شبکه اطلاع رسانی برای کتابخانه‌های عمومی درجه یک سراسر ایران

دکترنشانه پاکدامن^۱

چکیده

باتوجه به اهمیت وجود کتابخانه های عمومی و ارائه خدمات اطلاع رسانی در این کتابخانه ها، برقراری ارتباط فعال بین این کتابخانه ها و استفاده از شبکه اطلاع رسانی باعث ارتقاء کیفی و کمی سطح خدمات اطلاع رسانی در این کتابخانه ها خواهد شد. جامعه مورد مطالعه در این پژوهش شامل ۱۵۳ کتابخانه عمومی است. هدف اساسی این پژوهش بررسی همه جانبه وضعیت کنونی کتابخانه های عمومی و امکانات بالقوه آن ها و همچنین دسترسی به اینترنت به منظور یافتن اطلاعات مورد نیاز و آگاهی از اطلاعات موجود در کتابخانه های مشابه دنیا است. این امر به برنامه ریزی دقیق به منظور بهبود عملکرد و وضعیت کتابخانه ها و شکل گیری نظام مناسب برای تبادل اطلاعات کمک می کند. در این پژوهش از روش پیمایشی و طراحی سیستم استفاده شده است. نتایج حاصل از پژوهش نشان میدهد که اکثریت کتابخانه ها از لحاظ نیروی انسانی متخصص، مجموعه سازی مناسب و کافی و تجهیزات و منابع مناسبی برخوردار نیستند. بدین منظور طرح ایجاد شبکه اطلاع رسانی در کتابخانه های مورد مطالعه با هدف اتوماسیون منابع و خدمات کتابخانه شامل فهرست نویسی ماشینی، دیجیتالی کردن منابع حائز اهمیت، دسترسی به اینترنت، اشتراک پایگاه های اطلاعاتی از جمله کتاب و نشریات و سایر منابع مورد نیاز جامعه مراجعه کننده به کتابخانه پیشنهادی می شود.

کلید واژه ها: کتابخانه عمومی، وضعیت موجود، شبکه اطلاع رسانی.

مقدمه

نظر به ظهور روندها و تحولات سریع از جمله جهانی شدن امور دنیای امروز، انفجار اطلاعات، پیدایی منابع اطلاعاتی جدید و دسترسی الکترونیکی به منابع اطلاعاتی و نیاز روز افزون برای یادگیری و آموزش مادام العمر و... کتابخانه ها با چالش های اساسی روبرو شده اند. از طرف دیگر تولید فراوان کامپیوترهای شخصی و استفاده از آنها در منازل، ادارات و مؤسسات و... و وجود اینترنت فرصت و امکان عرضه اطلاعات به کاربران را برای کتابخانه ها از راه دور و نزدیک فراهم کرده است. همین امر یعنی

دسترسی به اینترنت دلیل عمده ای است که کتابخانه ها را به ایجاد شبکه های اطلاعاتی ملزم می کند و در واقع هدف بسیاری از پروژه های شبکه های اطلاعاتی کتابخانه های عمومی، فراهم آوری اطلاعات و دسترسی رایگان به آن برای عموم افراد جامعه است. بنابراین وجود فن آوری ارتباطات در کشور و قابلیت تهیه وسایل و ابزار لازم برای ایجاد شبکه های مختلف اطلاعاتی و حضور در شبکه جهانی اطلاعات، فرصت مناسبی بوجود می آورد تا با ایجاد شبکه های اطلاعاتی کتابخانه های عمومی امکان دسترسی مردم به برقراری و راه اندازی شبکه اطلاع رسانی کتابخانه های عمومی نه فقط می توان سطح مهارت مراجعه کنندگان و به طور کلی عموم مردم را در به کار بردن تکنولوژی جدید

۱- عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

هدف پژوهش

هدف اساسی این پژوهش بررسی همه جانبه وضعیت کنونی کتابخانه‌های عمومی و امکانات بالقوه آن‌ها در ارتباط با ایجاد شبکه اطلاعاتی از حیث منابع، تجهیزات، نیروی انسانی، نحوه سازماندهی منابع اطلاعاتی و بازیابی آنها و همچنین دسترسی به اینترنت به منظور یافتن اطلاعات موردنیاز و آگاهی از اطلاعات موجود در کتابخانه‌های مشابه دنیاست.

متغیرهای اساسی پژوهش

متغیر مستقل: کتابخانه‌های عمومی

متغیر وابسته: وضع موجود و شبکه پیشنهادی

روش پژوهش

در این پژوهش از روش پیمایشی و طراحی سیستم استفاده شده است.

جامعه پژوهش

جامعه مورد مطالعه، ۲۴۶ کتابخانه عمومی درجه یک سراسر کشور می باشد که ۱۵۳ کتابخانه ای که به پرسشنامه‌ها پاسخ داده اند مورد بررسی قرار گرفته اند.

ساختار شبکه

در بررسی ساختار شبکه کامپیوتری، ریخت شناسی ها، سخت افزار، نرم افزارها، و پروتکل ها و کابل کشی مطرح می باشد. از نقطه نظر ریخت شناسی، شبکه های کامپیوتری یا فیزیکی هستند یا منطقی. ریخت شناسی فیزیکی یک شبکه به پیکر بندی کابل ها، کامپیوترها، تجهیزات جانبی آن مربوط می شود و ریخت شناسی منطقی روشی است برای انتقال اطلاعات بین ایستگاه های کاری.

یک شبکه کامپیوتری عبارت است از دو یا تعداد بیشتری کامپیوتر که به منظور اشتراک منابع (مثل چاپگرها، سی دی رام ها، مودم ها و...) و مبادله فایل ها و به طور کلی اشتراک اطلاعات و خدمات به یکدیگر وصل می شوند و اجازه ارتباط الکترونیکی را فراهم می آورند. این کامپیوترها در یک شبکه ممکن است که از طریق سیم، خطوط تلفن، امواج رادیویی و اشعه مادون قرمز به یکدیگر وصل شوند. (تانن باوم^۱، ۲۰۰۳).

اطلاعاتی و یافتن اطلاعات افزایش داد، بلکه می توان باتوجه به کتابخانه‌های عمومی به عنوان یک جزء تشکیل دهنده زیر بنای اطلاعاتی به هدف استراتژیک هر کشور که همانا توسعه پایدار است کمک کرد.

بیان مسئله

تردیدی نیست که کتابخانه‌های عمومی کشور در مقام مقایسه با سایر کتابخانه‌ها بیشترین تعداد مراجعه کننده را دارد. بیانیه و دستور العمل‌های اعلام شده توسط یونسکو و ایفلا در خصوص اجرای رسالت کتابخانه‌های عمومی یعنی فراهم آوردن دسترسی عادلانه، برابر و یکسان به اطلاعات برای عموم افراد جامعه بدون توجه به نژاد، ملیت، قومیت، تعیین، جنس، مذهب، زبان و ... ضرورت فوق را بیشتر می‌سازد.

یکی از مسائل عمده کتابخانه‌های عمومی نداشتن آگاهی از مجموعه‌های یکدیگر است. بدیهی است کتابخانه‌های عمومی کشور با ایجاد شبکه اطلاع رسانی می‌توانند به پیشرفت آموزش مردم، حفظ میراث فرهنگی گذشتگان، عرضه اطلاعات مناسب بیشتر، فراهم کردن امکانات دسترسی به اینترنت برای عموم افراد جامعه برای دسترسی به منابع مطالعاتی و علمی و آموزشی در وب جهانی کمک شایان توجهی کرده و به رسالت خود جامعه عمل ببوشانند.

پرسش های اساسی پژوهش

- ۱- کتابخانه های عمومی از لحاظ نیروی انسانی در چه وضعیتی قرار دارند؟
- ۲- وضعیت ساختمان و تجهیزات کتابخانه های عمومی چگونه است؟
- ۳- مجموعه سازی کتابخانه های عمومی به چه ترتیب صورت می گیرد؟
- ۴- سازماندهی و آماده سازی منابع اطلاعاتی در کتابخانه های عمومی چگونه انجام می شود؟
- ۵- شیوه ارائه خدمات در کتابخانه های عمومی چگونه است؟
- ۶- دسترسی به منابع اطلاعاتی در کتابخانه های عمومی از چه طریقی صورت می گیرد؟
- ۷- شبکه مناسب برای کتابخانه های مورد بررسی چیست؟

¹ - Tanenbaum

انواع شبکه

می‌توان برای مدیریت های خاص محدود به دسترسی کاربران مجاز کرد.

۴- مدیریت متمرکز نرم افزاری: یکی از بهترین منابع و سودمندی نصب شبکه این است که کل نرم افزار را می‌توان روی یک کامپیوتر کپی کرد. این عمل نیاز به صرف وقت و انرژی لازم برای نصب نسخه های بالاتر و فایل ها را بر روی کامپیوتر های مستقل در کل ساختار از بین می‌برد.

۵- اشتراک منابع: از آنجایی که اکثر کتابخانه ها استطاعت خرید چاپگرهای لیزری، دستگاه های فاکس، مودم ها، اسکنرها و سی دی رام ها را برای هر کامپیوتر ندارند لذا می‌توان استفاده از این وسایل را برای بسیاری از کاربران به اشتراک گذاشت.

۶- نامه های الکترونیکی: پست الکترونیکی، اشاعه و ارسال اطلاعات مورد نیاز را تسهیل و تسریع می‌کند. همچنین قادر می‌سازد تا استفاده کنندگان از نقاط دور دست با کتابداران در ارتباط باشند و کتابداران نیز با همتایان خود ارتباط داشته باشند.

وظایف و خدمات شبکه های اطلاع رسانی

- ۱- فراهم آوردن دسترسی به منابع مورد نیاز عموم مردم به صورت رایگان چه از راه دور و چه از نزدیک
- ۲- امکان ایجاد دسترسی به اینترنت برای عموم مردم در خصوص دسترسی به منابع رایگان در وب
- ۳- اشتراک منابع یا پایگاه های اطلاعاتی برای عموم مردم و ارائه سرویس رایگان به آن ها
- ۴- اشاعه آموزش در سطح جامعه
- ۵- تشویق تولید کنندگان اطلاعات به جهت اشاعه آن
- ۶- افزایش یا ارتقاء سطح دانش استفاده کنندگان در کسب دانش و سواد تکنولوژیکی کامپیوتری و سواد اطلاعاتی
- ۷- برگزاری کارگاه های آموزشی در خصوص آشنایی با اینترنت، شبکه، بازیابی اطلاعات و روش جستجو در پایگاه های اطلاعاتی موجود در شبکه های محلی و جهانی
- ۸- ایجاد گروه های مباحثه و امکان برقراری ارتباط بین آن ها از طریق پست الکترونیکی و لیست سرو، کنفرانس های الکترونیکی، دسترسی به موسسات

انواع اساسی شبکه ها عبارتند از: ۱- شبکه محلی، ۲- شبکه شهری، ۳- شبکه گسترده

۱- شبکه محلی: شبکه ای است که برای مناطق کوچک طراحی شده است. این شبکه ها عموماً "محدود به یک مکان جغرافیایی مثل ساختمان ویا یک محیط یا محوطه است. منظور از ایجاد این شبکه که کامپیوتر های دیگر به یک کامپیوتر اصلی وصل می‌شوند، اشتراک منابع و مبادله اطلاعات است. در بیشتر شبکه های محلی برای ارتباط دادن کامپیوترها به یکدیگر از کابل و کارت رابط شبکه استفاده می‌شود.

۲- شبکه شهری: این نوع شبکه مناطق جغرافیایی وسیع تری، مثل شهرها یا مناطق آموزشی، دانشگاهی یا کتابخانه ای را پوشش می‌دهد. با ارتباط دادن بین شبکه های کوچکتر در داخل یک منطقه جغرافیایی وسیع از طریق شبکه، اطلاعات به سادگی اشاعه پیدا می‌کند. (احسان^۱، ۲۰۰۰)

۳- شبکه گسترده: این شبکه مناطق جغرافیایی وسیع تر مانند یک کشور یا یک قاره وحتی جهان را پوشش می‌دهد. با استفاده از این نوع شبکه کتابخانه های سراسر جهان می‌توانند به منظور استفاده از منابع یا اشتراک منابع به یکدیگر وصل شوند.

فواید و امتیازات نصب شبکه

۱- سرعت: شبکه ها یک روش بسیار سریع برای اشتراک و انتقال فایل ها فراهم می‌کنند. این نوع انتقال اطلاعات از نظر زمانی بسیار مقرون به صرفه است.

۲- هزینه: نسخه های بسیاری از نرم افزارهای مردم پسند که قابلیت استفاده بر روی شبکه را دارا باشند در مقام مقایسه با خرید نسخه های مجاز آن ها به صورت منفرد، مقرون به صرفه هستند. صرف نظر از صرفه جویی در پرداخت هزینه اضافی، اشتراک یک برنامه در یک شبکه امکان ارتقاء برنامه را آسان تر می‌کند.

۳- امنیت: فایل ها و برنامه های موجود بر روی یک شبکه را می‌توان به عنوان "نسخه ممنوع" تلقی کرد، بدلیل اینکه کسی مجبور نیست نگران نسخه برداری غیر قانونی برنامه ها باشد. همچنین کلمه های عبور را

²- Ahsan

وضعیت مراجعه کنندگان، مواد و تجهیزات در کتابخانه‌ها به صورت روزآمدآگاهی پیدا کرد.

- چهارمین دلیل برای ایجاد شبکه در کتابخانه‌های عمومی بالا بردن سطح علمی و مهارت کارکنان کتابخانه‌های عمومی با توجه به توانایی های آنان می‌باشد. یکی دیگر از مزایای ایجاد شبکه آموزش کارکنان است. با ایجاد شبکه می‌توان به مشکلاتی که در نتیجه کمبود نیروی متخصص در سراسر کتابخانه‌ها مشهود می‌باشد فائق آمد. این عمل با برگزاری دوره‌های کوتاه مدت و بلند مدت آموزشی و همچنین فرستادن کارکنان جهت آشنایی و بهره گیری از تجربیات شبکه های موفق امکان پذیر می‌باشد. در این کلاس ها کارکنان عضو شبکه با کارکردها و وظایف شبکه، دامنه خدمات شبکه و جنبه های فنی شبکه آشنا می‌شوند تا بتوانند خدمت مطلوبتری را ارائه نمایند.

- آخرین دلیل در خصوص این که تصمیم گرفته شد که در خصوص طرح ایجاد شبکه در کتابخانه های عمومی کشور تحقیق صورت گیرد، حمایت کتابخانه‌های مورد بررسی از تاسیس شبکه اطلاع رسانی بود. بدین ترتیب که براساس اطلاعات جمع آوری مشخص گردید که تقریباً تمام کتابخانه های مورد بررسی جهت بهبود وضعیت کنونی و رفع مشکلات موجود در کتابخانه‌ها با طرح ایجاد شبکه موافق بودند که این خود انگیزه بسیار محکمی بود در جهت طراحی شبکه اطلاع رسانی بین کتابخانه‌ها.

فعالیت ها و خدمات شبکه

خدمات کتابشناختی

این خدمات می‌تواند در برگیرنده خدمات فهرست نویسی، رده بندی، نمایه سازی و چکیده نویسی و تهیه لیست‌های موردنیاز از کتابخانه های عضو باشد. در خصوص فهرست نویسی و رده‌بندی کلیه کتابخانه‌ها در وضعیت یکسانی قرار دادند. (براساس اطلاعات مندرج در جداول مشخص می‌گردد که در حال حاضر کلیه کتابخانه‌ها جهت سازماندهی منابع خود از رده‌بندی دیوئی استفاده می‌کنند).

قابل ذکر است که تنها در ۵۴ درصد کتابخانه‌های عضو کار نمایه‌سازی صورت می‌گیرد و کار تهیه چکیده نیز در ۱۰ درصد کتابخانه‌ها انجام می‌شود. لذا در رابطه با کار تهیه چکیده و نمایه، می‌توان بعد از فراهم‌آوری و تهیه منابع مورد نیاز به کتابخانه های عضو، کار تهیه چکیده در

خدمات اجتماعی و پاسخگویی به سئوالات مراجعه کنندگان توسط کارشناسان مجرب و آگاه و تعلیم دیده ۹- صیانت و حفظ هویت فرهنگی
۱۰- تعامل اجتماعی (برقراری ارتباط مردم با اطلاعات و مردم با مردم)، تسهیل فعالیت های تجاری و اقتصادی

چرا در کتابخانه‌های عمومی به شبکه نیازمندیم ؟

- از مهمترین انگیزه ها و دلایل ایجاد شبکه دسترسی به اینترنت و همچنین عرضه اطلاعات موجود در کتابخانه‌های عمومی و همچنین اشتراک منابع بین آن‌ها به منظور کاهش هزینه‌ها است. همان‌گونه که می‌دانیم اکثر کتابخانه‌های تحت بررسی از تعداد، نوع و زمینه‌های موضوعی فعالیت سایر کتابخانه‌ها اطلاع دقیقی در دست ندارند که این امر باعث شده که کتابخانه ها در موردی که یک منبع خاص و مورد نیاز را در اختیار ندارند به سرعت و با ایجاد ارتباط با سایر کتابخانه‌ها در صدد رفع آن برآیند.

در نتیجه مجبور هستند که خودشان شخصاً نسبت به خرید و تهیه منبع موردنیازشان اقدام کنند که مسلماً مستلزم گذراندن وقت و صرف هزینه زیادی است در صورتی که کتابخانه‌ها می‌توانند از طریق ارتباط مؤثر و کارآمد با یکدیگر به اشتراک گذاشتن منابع موجود خود در صدد رفع کمبودهای کتابخانه های مشابه خود برآیند.

- از دیگر انگیزه‌ها و دلایل ایجاد شبکه، تهیه راهنمای اطلاعات و پشتیبانی از مواد کتابخانه به منظور حمایت از گروه‌های ویژه می‌باشد. با توجه به این که یکی از مهمترین اهداف کتابخانه‌های عمومی دسترس پذیری کلیه اقشار جامعه به منابع کتابخانه‌ها می‌باشد، لذا توجه به گروه‌های ویژه از جمله کودکان، افرادی که دارای معلولیت ذهنی و جسمی هستند نیز بسیار حائز اهمیت است. از آنجا که در کشور ما تمرکز این منابع تنها در تعداد معدودی از کتابخانه‌ها است لذا ایجاد شبکه می‌تواند محیطی محرک برای یادگیری نابینایان و سایر افراد ویژه و افزایش سطح مهارت آنها در استفاده از وسایل چند رسانه ای تعاملی و سیستم های ارتباطی و بهبود و مهارت جستجوی اطلاعات آن‌ها در محیط‌های یادگیری جدید است.

- انگیزه دیگر تاسیس شبکه اطلاع رسانی دسترسی به آخرین اطلاعات و آمار و ارقام روزآمد از وضعیت کتابخانه‌ها و مراکز عضو شبکه می‌باشد. بدین ترتیب که می‌توان از

- تهیه فهرست منابع موردنیاز اعضاء شبکه توسط بخش فراهم‌آوری از سایر کتابخانه یا شبکه‌هایی که با شبکه مورد نظر همکاری دارند.

- تدوین قراردادهای مربوط به همکاری با کتابخانه‌ها یا شبکه‌هایی که عضو شبکه نیستند ولی با آن همکاری دارند.

خدمات آگاهی رسانی جاری

از مهمترین اهداف تأسیس شبکه اطلاع رسانی آگاهی دادن به اعضاء شبکه و جامعه استفاده‌کننده از منابع جاری آن می‌باشد. این بخش از خدمات باید به صورت متمرکز در هسته شبکه ارائه گردد. جهت ارائه هر چه بهتر باید استفاده‌کنندگان مشخص شبکه شناسایی و دسته‌بندی شوند و ابزارهای لازم برای ارائه این خدمات نیز تهیه شود که از جمله می‌توان:

بولتن‌های آگاهی رسانی جاری (شامل سیاهه‌ای از کتاب‌ها و شماره‌های تازه رسیده مجلات، فهرست مندرجات (شامل صفحه مندرجات مجلات، کتابها یا سایر منابع تازه رسیده) و خبرنامه‌ها است.

در مورد منابعی که هر یک از اعضاء شبکه به صورت غیر متمرکز خریداری می‌کنند لازم است تا نسخه‌ای از خدمات مربوط به آگاهی رسانی جاری مربوط به آن منابع را به هسته شبکه ارسال دارند تا هسته شبکه ضمن هماهنگی و یکپارچه‌سازی آن‌ها امر آگاهی رسانی جاری مربوط به این منابع خاص را در سطح کل اعضاء شبکه ارائه نمایند.

خدمات آموزشی

یکی از مهمترین عوامل در توسعه و گسترش بهره‌وری و کارایی شبکه، مقوله آموزش است. اصولاً وقتی بحث آموزش در شبکه مطرح می‌شود دو گروه عمده را در بر می‌گیرد. گروه اول کتابداران و اطلاع‌رسانان عضو شبکه و گروه دوم محققان و استفاده‌کنندگان از شبکه هستند. برای ارائه خدمات بهتر و مؤثرتر به استفاده‌کنندگان لازم است کتابخانه‌های عضو شبکه با کارکردها و وظایف شبکه، دامنه خدمات شبکه و جنبه‌های فنی شبکه آشنا شوند تا بتوانند خدمات مطلوبتری را ارائه نمایند. یافته‌های موجود در مورد وضعیت نیروی انسانی کتابخانه‌های عضو شبکه نشان می‌دهد که مجموعاً ۱۲۰ نفر به عنوان پرسنل رسمی در کتابخانه‌های مورد بررسی به کار اشتغال دارند

خود مراکز عضو شبکه صورت گیرد و نسخه‌ای از آن به هسته شبکه ارسال گردد تا در صورت نیاز در اختیار درخواست کننده قرارگیرد و برای تهیه لیست‌های موضوعی نیز به کار گرفته شود.

در خصوص نیروی انسانی هسته شبکه موظف خواهد بود با هماهنگی ستاد اجرایی و باتوجه به ضعف اکثر کتابخانه‌های عضو از لحاظ نیروی انسانی متخصص نسبت به آموزش نیروهای موجود و به کارگیری نیروهای جدید فعالیت جدی را شروع کند.

امانت بین کتابخانه‌ای

همان گونه که می‌دانیم امانت بین کتابخانه‌ای حتی زمانی که شبکه های اطلاع رسانی بوجود نیامده بودند وجود داشت. بنابر این پرداختن به این بخش از خدمات بسیار حائز اهمیت است که توسط شبکه اطلاع رسانی انجام خواهد گرفت. پیشنهاد می‌شود که امانت بین کتابخانه‌ای در مراکز عضو شبکه به صورت متمرکز از طریق هسته شبکه استان صورت گیرد و در کل کشور تهیه و اشاعه به صورت غیر متمرکز صورت گیرد.

لازم به ذکر است که بر طبق مصاحبه شفاهی که با دبیرخانه هیأت امناء بعمل آمد مشخص گردید که در استانها معدود کتابخانه‌هایی هستند که نسبت به امانت دادن منابع بدون هماهنگی با مرکز هسته استان این کار را انجام می‌دهند که به دلیل محدود بودن این کتابخانه‌ها بحث شبکه در این خصوص مطرح نمی‌باشد. در راستای امانت بین کتابخانه‌ای باید تسهیلاتی وجود داشته باشد که هر کتابخانه به سهولت به منابع سایر کتابخانه‌ها دسترسی داشته باشد که جهت این کار باید در ستاد اجرایی شبکه توافقات لازم بین اعضا صورت گیرد.

به عنوان مثال :

- تهیه فهرستگان که نشان دهنده یک مدرک خاص در یک کتابخانه خاص از اعضاء شبکه باشد.

- تعیین و نحوه ارسال و مبادله مدارک بین اعضاء و هسته مرکزی شبکه

- برآورد هزینه‌های مربوط به کار امانت بین کتابخانه‌ای توسط امور مالی شبکه

- تهیه امکانات و تجهیزات مربوط به تهیه و ارسال مدارک از دستگاه کپی گرفته تا ارتباطات پیوسته به صورت شبکه‌های کامپیوتری

در واقع این استانداردها ناظر به کلیه فرآیندها، خدمات، وظایف، روش‌ها و ابزارهای موجود در شبکه خواهند بود. هسته شبکه باید با تدوین استاندارد مناسب آن را در اختیار اعضای شبکه بگذارد تا بتواند مطابق با معیارهای یکسان به فعالیت‌های فنی بپردازد.

ریخت‌شناسی شبکه

ریخت‌شناسی چگونگی قرار گرفتن اجزاء و عناصر تشکیل دهنده شبکه نسبت به یکدیگر را نشان می‌دهد. از سوی دیگر مشخص می‌کند که گره‌ها یا مراکز پردازشی و پیوندها یا مسیرهای ارتباطی شیوه ارتباطشان به چه صورت است. آیا شبکه دارای گره یا گره‌های مرکزی هست یا خیر، در یک شبکه کتابخانه‌ای، کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی گره‌های شبکه محسوب می‌شود و خطوط تلفن، پست، ارتباطات کامپیوتری و... پیوندهای آن را تشکیل می‌دهند

از نظر ریخت‌شناسی شبکه‌ها دارای انواع مختلفی هستند. از آنجا که هر کدام از این ریخت‌شناسی‌ها دارای ویژگی‌هایی می‌باشند لذا باید ریخت‌شناسی انتخاب گردد که باعث موفقیت هر چه بیشتر شبکه‌ها گردد.

با توجه به انواع خدمات و میزان تمرکز و عدم تمرکز آنها، وضعیت کتابخانه‌ها و نیازهای ریخت‌شناسی مناسب جهت این شبکه از نوع (کاملاً متمرکز) یعنی ریخت‌شناسی ستاره‌ای و شبکه کاملاً غیر متمرکز (شبکه گسترده توزیعی یا غیر جهت دار) انتخاب می‌شود. انگیزه انتخاب شبکه متمرکز بدلیل مزایایی است که این شبکه دارد. همان گونه که می‌دانیم در این نوع شبکه همه گره‌ها به یک گره مرکزی وصل می‌شوند و ارتباط گره‌ها با یکدیگر از طریق گره مرکزی صورت می‌گیرد. در این شبکه یکی از کتابخانه‌ها یا مراکز اطلاع رسانی قویتر، بیشتر منابع را نگهداری می‌کند که در این تحقیق گره یا هسته مرکزی بر اساس امتیازبندی و امکانات هر استان از لحاظ نیروی انسانی، منابع، تعداد رایانه و اعضاء صورت گرفته است.

انگیزه و دلیل انتخاب شبکه غیر متمرکز در سیستم اطلاع رسانی کل کشور به این علت است که در صورت قطع ارتباط با یک گره انتقال اطلاعات بین مراکز هسته در کل کشور متوقف نمی‌گردد و از طریق مجراها و گره‌های دیگر این ارتباط امکان پذیر است.

که کمتر از ۴۳ درصد به عنوان متخصص کتابداری و بقیه فارغ التحصیلان سایر رشته‌ها می‌باشد بنابر این این امر حاکی از آن است که ما با کمبود نیروی انسانی متخصص در کتابخانه‌ها روبرو هستیم. بنابراین با توجه به کمبود نیروی انسانی متخصص لزوم آموزش جدی در این بخش مطرح می‌گردد. برای این منظور می‌توان از روش‌های زیر کمک گرفت.

- ۱- برگزاری دوره‌های کوتاه مدت و بلند مدت آموزشی
- ۲- برگزاری دوره‌های مربوط به آشنایی شبکه
- ۳- تهیه راهنماها و دستنامه‌های آموزشی
- ۴- فرستادن کارکنان جهت آشنایی و بهره‌گیری از تجربیات شبکه‌های موفق
- ۵- برای گروه دوم یعنی استفاده‌کنندگان از شبکه نیز می‌توان آموزش‌هایی را جهت استفاده از منابع و مراجع، آشنایی با ابزارها و برنامه‌های مورد استفاده در شبکه و راهنماهای خاص مربوط به منابع را در هسته شبکه و کتابخانه‌های عضو شبکه تدارک دید.

خدمات مشاوره

یکی از وظایف هسته مرکزی ارائه خدمات مشاوره‌ای به اعضای شبکه جهت گسترش و ایجاد خدمت یا خدمات محدود و محلی برای استفاده کنندگان خاص خود می‌باشد.

همچنین ممکن است کتابخانه‌هایی بخواهند به عنوان عضو وارد سیستم شبکه شوند و در بدو تأسیس نیازمند به این دسته از خدمات هسته شبکه شود. گروه مشاور می‌تواند به صورت متمرکز در ستاد اجرایی شبکه باشد و یا به صورت انتخابی و گردشی از میان اعضای اصلی شبکه برگزیده شود.

تدوین و توسعه استانداردها

این بخش جهت یکسان سازی و ایجاد هماهنگی در کلیه فعالیت‌ها و خدمات شبکه ایجاد می‌گردد. از جمله مهمترین کارکردهای این بخش را می‌توان فراهم آوردن امکان هماهنگی و یکسان سازی نظام‌ها و روش‌ها، اصطلاح‌ها، برگه‌های کار، نظام پاسخگویی، الگوها تبادل اطلاعات و به کارگیری تکنولوژی‌های نوین دانست. این بخش باید با الگو برداری از استانداردهای رایج نسبت به تدوین استاندارد مناسب جهت فعالیت شبکه اقدام نماید.

با هر میزان تحصیلات می‌باشند نیز یک امتیاز تعلق گرفته است. برای متخصصین کتابداری در مقاطع مختلف تحصیلی امتیازات متفاوتی در نظر گرفته شده است، بدین ترتیب که به کاردان کتابداری دو امتیاز، کارشناس کتابداری چهار امتیاز، کارشناس ارشد کتابداری هشت امتیاز و دکتری در رشته کتابداری شانزده امتیاز تعلق گرفته است. امتیازبندی کل بر اساس جمع امتیازهایی است که در بالا به آنها اشاره شد. بدین ترتیب کتابخانه‌های هسته در هر استان و نهایتاً هسته شبکه در کل کشور تعیین گردید و نهایتاً جهت انتخاب حلقه امتیاز بندی به این صورت است که بر اساس کل امتیاز هر شهرستان به هر بیست امتیاز یک نمره تعلق گرفته است.

پیشینه پژوهش

در زمینه طرح ایجاد شبکه میان کتابخانه‌های عمومی سراسر کشور هیچ پیشینه‌ای موجود نمی‌باشد. لذا تعدادی از طرح‌هایی که به لحاظ روش و موضوع با تحقیق حاضر مشابهت دارند، معرفی می‌گردد.

الف. مطالعات انجام شده در جهان

شبکه ویکتوریا^۱ (۱۹۹۴) با هدف فراهم‌آوری و امکان دسترسی به شبکه‌های محلی و بین‌المللی از طریق کتابخانه‌های ایالتی و عمومی بوجود آمد.

نتیجه اجرای چنین طرحی از بین رفتن فاصله‌ها در خاک پهناور استرالیا است. (شبکه ویکتوریا، ۱۹۹۴)

شبکه اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های عمومی ایالت اوهایو^۲ (۱۹۹۴) در راستای دسترسی عموم مردم به شاهره اطلاعاتی و دسترسی به اینترنت و ایجاد زیربنای ملی اطلاعات در کشور آمریکا مطرح گردید تا از طریق کتابخانه‌های عمومی، دسترسی عادلانه و برابر به اطلاعات الکترونیک برای عموم مردم به اجرا درآید. بنابراین هدف آن اطمینان بخشی به دسترسی برابر و یکسان به اطلاعات برای تمامی شهروندان اوهایو بود. (شبکه اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های عمومی ایالت اوهایو، ۱۹۹۴).

شبکه اطلاع‌رسانی کتابخانه نیوانگلند^۱ (۱۹۹۶) با هدف همکاری با اعضا به منظور شکل دادن به آینده کتابخانه‌ها در محیط درحال تکامل و تحول اطلاعاتی

از آنجا که با توجه به تجزیه و تحلیل‌های صورت گرفته مشاهده گردید که کتابخانه‌های ما با کمبود نیروی انسانی متخصص، کمبود فضا و کمبود بودجه و هماهنگی در انجام کارها مواجه هستند، لذا برخی از خدمات شبکه باید بصورت متمرکز و از طریق هسته شبکه در هر استان صورت گیرد که البته این نوع ریخت‌شناسی در شروع کار شبکه پیشنهاد می‌گردد و در صورتیکه کمبودهای نام برده شده رفع گردد می‌توان تغییری در نوع ریخت‌شناسی پیشنهادی را بوجود آورد.

مثلاً در شروع کار تأسیس شبکه، کتابخانه‌های مراکز عضو شبکه با توجه کمبود نیروی انسانی متخصص و بودجه و سایر امکانات باید به صورت متمرکز و از طریق هسته شبکه به سازماندهی کتابخانه‌های خود بپردازند. همچنین از آنجایی که کتابخانه‌های مراکز عضو شبکه به صورت متمرکز تنها با مراکز هسته در ارتباط می‌باشند لذا جهت انجام خدمات امانت‌بین کتابخانه‌ای باید به صورت متمرکز از طریق هسته شبکه و در کل کشور تهیه و اشاعه بصورت غیرمتمرکز صورت گیرد.

بر اساس امتیاز بندی‌های انجام شده در کتابخانه‌های مورد بررسی، بالاترین امتیاز متعلق به کتابخانه مرکزی تبریز می‌باشد زیرا از نظر امکانات و منابع نسبت به دیگر کتابخانه‌ها در کل کشور در وضعیت بسیار مطلوبی قرار دارد. بنابراین، این کتابخانه به عنوان هسته شبکه در کل کشور معرفی می‌گردد.

نحوه امتیازبندی کتابخانه‌ها

همان‌گونه که گفته شد ریخت‌شناسی شبکه پیشنهادی از نوع متمرکز و غیر متمرکز انتخاب شده است و انتخاب هسته نیز چه در کل کشور و چه در مراکز استانها بر اساس امتیاز بندی است که به منابع، نیروی انسانی، رایانه و اعضا از بدو تأسیس کتابخانه داده شده است. بدین صورت که در خصوص کتاب و نشریات به هر هزار جلد کتاب یا نشریه یک امتیاز، در خصوص اعضا نیز به هر هزار عضو کتابخانه یک امتیاز و در مورد رایانه نیز به هر دستگاه یک امتیاز تعلق گرفته است. در مورد نیروی انسانی شاغل در کتابخانه نیز بر اساس درجات تحصیلی مختلف امتیازبندی صورت گرفته است، بدین ترتیب که به افرادی که دارای مدرک دیپلم و زیر دیپلم هستند یک امتیاز و کلیه افرادی که در رشته‌هایی به غیر از کتابداری و

^۱ Victoria's Community Network(VICNET)

^۲ Ohio Public Library Information Network(OPLIN)

آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بیان می‌کند و طرحی مناسب را در این زمینه ارائه می‌دهد (آذرنگ، ۱۳۶۴، ص ۳-۵).

بهمن آبادی (۱۳۷۲) در تحقیق خود به بررسی وضعیت کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی پرداخته و عواملی مانند نیروی انسانی، مجموعه و فضا را با استاندارد انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و تحقیقاتی مقایسه نموده است و برای زیر پوشش قراردادن این کتابخانه‌ها طرح یک شبکه کامپیوتری را پیشنهاد می‌دهد. (بهمن آبادی، ۱۳۷۲).

شعیب زاده (۱۳۷۷) در تحقیق خود به بررسی و سنجش زیر ساخت‌های اطلاعاتی کتابخانه‌های تحت پوشش سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران و ارائه طرح شبکه اطلاع‌رسانی جهت ارتباط فعال و مؤثر میان آن‌ها پرداخته است. نتایج بررسی نشان می‌دهد که اکثر کتابخانه‌ها از جهت نیروی انسانی، مجموعه، بودجه و امکانات بسیار ضعیف هستند. به منظور بهبود وضعیت اطلاع‌رسانی و ایجاد ارتباط کارآمد، طرح شبکه ارائه شده است (شعیب زاده، ۱۳۷۷).

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

داده‌های آماری استخراج شده از پرسشنامه‌ها در قالب جداول به شرح زیر آورده شده‌اند.

جدول ۱. میزان تحصیلات سرپرست کتابخانه‌ها

مقطع تحصیلی	فراوانی	درصد نسبت به کل جامعه آماری	درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان
دیپلم و کمتر	۴۹	۳۲	۳۲/۹
کاردانی و دانسجو	۱۸	۱۱/۸	۱۲/۱
کارشناسی	۷۶	۴۹/۷	۵۱
کارشناسی ارشد	۶	۳/۹	۴
جمع	۱۴۹	۹۷/۴	۱۰۰
بی جواب	۴	۲/۶	-
جمع کل	۱۵۳	۱۰۰	۱۰۰

نیمی از سرپرستان کتابخانه دارای مدرک کارشناسی هستند که این امر می‌تواند با توجه به رشد فارغ التحصیلان این مقطع در کشور برای سال‌های آتی امیدوار کننده باشد.

بوجود آمد. این شبکه عالی‌ترین کیفیت خدمات را برای اعضا فراهم می‌کند و روش‌های مطلوب و فن‌آوری‌های جدید را به منظور تجهیز منابع فرهنگی، تفریحی و سرگرم کننده و معنوی به کار می‌گیرد و آینده ای را خلق خواهد کرد که در آن هر دانشجویی و هر شهروندی از ایالت نیوانگلند دسترسی آماده و آسان به میزان وسیعی از منابع اطلاعاتی را از طریق کتابخانه‌ها در اختیار داشته باشد. در این شبکه بیش از ۶۵۰ کتابخانه دانشگاهی، عمومی و تخصصی عضویت دارند. (شبکه اطلاع‌رسانی کتابخانه نیوانگلند، ۱۹۹۶).

شبکه کتاب شناختی ۲ (۱۹۹۷) با هدف فراهم کردن دسترسی به اینترنت برای تمامی کتابخانه‌های عمومی در بخش فلامان کشور بلژیک که در حدود ۶ میلیون نفر جمعیت دارد به وجود آمد (شبکه کتاب شناختی، ۱۹۹۷).

ب. مطالعات انجام شده در ایران

آذرنگ (۱۳۶۴) در اثر خود با عنوان شبکه برای انتقال دانش فنی و حرفه‌ای به سه بخش عمده اشاره کرده است. در بخش اول و دوم در مورد آموزش فنی و حرفه‌ای و وجود شبکه دریافت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بحث کرده و در بخش سوم، فلسفه وجودی شبکه را در بافت

جدول ۱، میزان تحصیلات سرپرست کتابخانه‌ها را نشان می‌دهد بیشترین سهم از نظر میزان تحصیلات سرپرستان کتابخانه‌های عمومی متعلق به کارشناسی است و کارشناسی ارشد سهم اندکی را به خود اختصاص می‌دهد. دیپلم و زیر دیپلم و سپس کاردانی و دانسجو به ترتیب مراتب دوم و سوم را به خود اختصاص می‌دهند. بنابراین

جدول ۲. میزان تجربه سرپرست کتابخانه‌ها

میزان تجربه به سال	فراوانی	درصد نسبت به کل جامعه آماری	درصد نسبت به کل پاسخ‌دهندگان
۱۰ و کمتر	۵۲	۳۴	۳۶/۴
۱۰-۲۰	۲۷	۱۷/۶	۱۸/۹
بیش از ۲۰	۶۴	۴۱/۹	۴۴/۷
جمع	۱۴۳	۹۳/۵	۱۰۰
بی‌جواب	۱۰	۶/۵	-
جمع کل	۱۵۳	۱۰۰	۱۰۰

سال دارند که نشان‌دهنده آن است که نسل جوان ترجیح‌گزینه کسانی خواهند شد که در آینده کار خود را ترک خواهند کرد، ضمناً افراد کمتر از ۲۰ سال خدمت در مجموع قادر خواهند بود کتابخانه‌ها را فعالانه اداره کنند.

همان‌گونه که در جدول بالا مشاهده می‌شود تجربه کاری و سنوات خدمت سرپرستان کتابخانه‌ها در دو جهت کاملاً متفاوت قرار دارد. از یک سو کمتر از ۵۰ درصد آنها دارای بیش از ۲۰ سال سابقه خدمت می‌باشند و این به آن معنا است که صاحبان تجربه در حال نزدیک شدن به سن بازنشستگی هستند، ولی بقیه تجربه کمتر از ۱۰

جدول ۳. توزیع فراوانی کارکنان رسمی کتابخانه‌های مورد بررسی بر حسب رشته و درجه تحصیلی

درجه تحصیلی	جنسیت	دکتری		کارشناسی ارشد		کارشناسی		کارדانی		جمع	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کتابداری	زن	۱	۰/۸	۳	۲/۵	۱۷	۱۴/۲	۱۹	۱۵/۸	۴۰	۳۳/۳
	مرد	۲	۱/۷	-	-	۳	۲/۵	۶	۵	۱۱	۹/۲
سایر رشته‌ها	زن	-	-	۳	۲/۵	۳۶	۳۰	۱	۰/۸	۴۰	۳۳/۳
	مرد	۲	۱/۷	۲	۱/۷	۲۱	۱۷/۵	۴	۳/۳	۲۹	۲۴/۲
جمع	زن	۱	۰/۸	۶	۵	۵۳	۴۴/۲	۲۰	۱۶/۶	۸۰	۶۶/۶
	مرد	۴	۳/۴	۲	۱/۷	۲۴	۲۰	۱۰	۸/۳	۴۰	۳۳/۴
جمع کل		۵	۴/۲	۸	۶/۷	۷۷	۶۴/۲	۳۰	۲۴/۹	۱۲۰	۱۰۰

همچنین بیشتر گروه متخصص زن متعلق به کاردانی و کمترین درصد متخصص در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری می‌باشد. همچنین تعداد متخصصین رشته کتابداری کمتر از ۴۲ درصد می‌باشد. بنابراین کتابخانه‌ها شدیداً با کمبود نیروی انسانی متخصص مواجه‌اند و توجه به این امر بسیار حائز اهمیت است.

همان‌گونه که در جدول بالا مشاهده می‌شود مجموعاً ۱۲۰ نفر به عنوان پرسنل رسمی در کتابخانه‌های مورد بررسی، به کار اشتغال دارند که از این تعداد ۵۱ نفر به عنوان کتابدار متخصص در مقاطع تحصیلی متفاوت کار می‌کنند و باقی کارکنان فارغ‌التحصیلان سایر رشته‌ها می‌باشند.

جدول ۴. زیربنای کلی کتابخانه‌ها

نوع	عرصه			اعیان		
	تعداد	درصد نسبت به کل جامعه آماری	درصد نسبت به کل پاسخ‌دهندگان	تعداد	درصد نسبت به کل جامعه آماری	درصد نسبت به کل پاسخ‌دهندگان
کمتر از ۵۰۰	۸	۵/۲	۲۲/۹	۴	۲/۶	۲۶/۷
کمتر از ۱۵۰۰	۱۸	۱۱/۸	۵۱/۴	۱۱	۷/۲	۷۳/۳
۱۵۰۰-۲۵۰۰	۶	۳/۹	۱۷/۱	-	-	-
بیش از ۲۵۰۰	۳	۲	۸/۶	-	-	-
جمع	۳۵	۲۲/۹	۱۰۰	۱۵	۹/۸	۱۰۰
بی‌جواب	۱۱۸	۷۷/۱	-	۱۳۸	۹۰/۲	-
جمع کل	۱۵۳	۱۰۰	۱۰۰	۱۵۳	۱۰۰	۱۰۰

توسط دبیرخانه هیات امنای کتابخانه‌های عمومی کشور دارند لذا در وضعیت مطلوبی قرار ندارند و ضروری است که در جهت بهبود این وضعیت تلاش بیشتری شود.

همان گونه که درجدول بالا مشاهده می‌شود در خصوص وضعیت ساختمان و تجهیزات کتابخانه‌های مورد بررسی باید گفت که براساس تحلیل‌های صورت گرفته این کتابخانه‌ها فاصله زیادی با استانداردهای تعیین شده

جدول ۵. فراوانی منابع موجود در کتابخانه‌های مورد بررسی

کتابخانه				فراوانی مطلق (تعداد نسخه)	منابع موجود
بی جواب		با جواب			
درصد نسبت به کل جامعه آماری	تعداد	درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	تعداد		
۷/۲	۱۱	۹۲/۸	۱۴۲	۲۴۸۹۰۳۶	کتاب فارسی
۳۳/۳	۵۱	۶۶/۷	۱۰۲	۸۳۶۱۹	کتاب لاتین
۱۹	۲۹	۸۱	۱۲۴	۲۸۵۲۸۲	نشریات ادواری فارسی
۹۲/۸	۱۴۲	۷/۲	۱۱	۷۴۳۱۷	نشریات ادواری لاتین
۹۸/۷	۱۵۱	۱/۳	۲	۱۵۰۳	گزارشات
۹۷/۴	۱۴۹	۲/۶	۴	۴۴۲۷	اسناد و مدارک
۹۹/۳	۱۵۲	۰/۷	۱	۱۳۲۵	میکرو فیلم
-	-	-	-	-	میکرو فیش
۸۵	۱۳۰	۱۵	۲۳	۱۰۶۲	پایان نامه
۸۲	۱۲۶	۱۷/۶	۲۷	۲۹۰	نقشه
۷۸/۴	۱۲۰	۲۱/۶	۳۳	۱۳۲۱	CD-ROM
۷۳/۲	۱۱۲	۲۶/۸	۴۱	۱۵۲۹	دیسکت
۹۶/۱	۱۴۷	۳/۹	۶	۳۵۰۱	نوارهای آموزشی
۹۹/۳	۱۵۲	۰/۷	۱	۵۰۰	اسلاید
۸۶/۳	۱۳۲	۱۳/۷	۲۱	۲۹۶۳	کتاب خطی
۹۴/۸	۱۴۵	۵/۲	۸	۳۱۶	نوارهای صوتی - تصویری
۹۸	۱۵۰	۲	۳	۳۰۸۶	سایر مواد

که مسئولان امر به منظور پیشبرد نقشی که کتابخانه‌های عمومی در امر اشاعه و ترویج سوادآموزی و اطلاعات دارند و به این کمبودتوجه جدی مبذول دارند.

در زمینه مجموعه سازی نیز آمارهای ارائه شده می‌توان نتیجه گرفت که اکثر کتابخانه‌ها فاقد نشریات ادواری لاتین و بیش از ۹۰ درصد آن فاقد گزارشات، اسناد و مدارک، میکروفیلم و نوارهای آموزشی بوده و لازم است

جدول ۶. انواع کتاب‌های مرجع موجود در کتابخانه‌های مورد بررسی

منابع مرجع	تعداد کتابخانه‌ها	درصد نسبت به کل جامعه آماری
سرگذشت‌نامه‌ها	۱۲۷	۸۳
واژه‌نامه‌ها	۱۴۷	۹۶
دایره‌المعارف‌ها	۱۵۲	۹۹/۳
نقشه‌ها	۵۴	۳۵/۲
اطلس‌ها	۹۸	۶۴
فرهنگ‌های جغرافیایی	۱۱۴	۷۴/۵
راهنماها	۵۲	۳۴
اصطلاحنامه‌ها	۱۰۵	۶۸/۶
کتابشناسی‌ها	۱۳۶	۸۸/۸
نمایه‌نامه‌ها	۵۸	۳۷/۹
چکیده‌نامه‌ها	۷۳	۴۷/۷
سالنامه‌ها	۴۱	۲۶/۷
دستنامه‌ها و دستورنامه‌ها	۲۸	۱۸/۳

از کتابهای مرجع نیز دایره‌المعارف تقریباً در تمام کتابخانه‌ها موجود است ولی با کمبود دستنامه و دستورنامه، سالنامه و راهنماها در کتابخانه‌ها مواجه هستند.

جدول ۷. شرکت کنندگان در انتخاب مواد کتابخانه‌های مورد بررسی

کتابخانه‌ها			شرکت کنندگان در انتخاب
تعداد	درصد نسبت به کل جامعه آماری	درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	
۱۲۴	۸۱	۱۰۰	دبیرخانه‌های امنای کتابخانه‌های عمومی کشور
۶۴	۴۱/۸	۵۱/۶	کتابدار
۳۹	۲۵/۵	۳۱/۵	متخصصان
۶۶	۴۳/۱	۵۳/۲	مراجعه کنندگان
۵۴	۳۵/۳	۴۳/۵	کارکنان کتابخانه
۲۹	۱۹	-	بی‌جواب

در انتخاب و تهیه منابع نیز باید گفت که هیأت امنای برای ۱۰۰ درصد کتابخانه‌ها مواد کتابخانه‌ای را انتخاب می‌کند و بعد از آن به ترتیب مراجعه کنندگان، کتابداران،

کارکنان کتابخانه و متخصصان نیز در انتخاب مواد دخیل می‌باشند.

جدول ۸. روش‌های استفاده شده در سازماندهی منابع غیرکتابی در کتابخانه‌های مورد بررسی

روش	تعداد کتابخانه‌ها	درصد نسبت به کل جامعه آماری	درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان
نمایه‌سازی	۲۸	۱۸/۳	۵۳/۹
چکیده‌نویسی	۵	۳/۳	۹/۶
سایر موارد	۱۹	۱۲/۴	۳۶/۵
جمع	۵۲	۳۴	۱۰۰
بی‌جواب	۱۰۱	۶۶	-
جمع کل	۱۵۳	۱۰۰	۱۰۰

همانگونه که در جدول بالا مشاهده می‌شود تنها در ۲۸ کتابخانه کار نمایه‌سازی صورت می‌گیرد و کار تهیه

چکیده نیز تنها در ۵ کتابخانه صورت می‌گیرد که ۹/۶ درصد کل پاسخ دهندگان را به خود اختصاص داده است.

جدول ۹. روش‌های استفاده شده در سازماندهی نشریات ادواری در کتابخانه‌های مورد بررسی

روش استفاده	تعداد کتابخانه‌ها	درصد نسبت به کل جامعه آماری	درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان
کاردکس	۷۹	۵۱/۶	۵۷/۷
ثبت در دفتر	۶۷	۴۳/۸	۴۸/۹
موضوعی	۱۰	۶/۵	۷/۳
بی جواب	۱۶	۱۰/۵	-

دفتر و تنها ۷/۳ درصد کتابخانه‌ها جهت سازماندهی نشریات خود به صورت موضوعی عمل می‌کنند.

بر اساس آمارهای بدست آمده از جداول مشخص می‌گردد که اکثریت کتابخانه‌ها جهت سازماندهی نشریات خود از کاردکس، ۶۷ (۴۸/۹ درصد) کتابخانه‌ها ثبت در

جدول ۱۰. بخش‌های استفاده‌کننده از رایانه در کتابخانه‌های مورد بررسی

بخش استفاده کننده	تعداد کتابخانه	درصد نسبت به کل جامعه آماری	درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان
مرجع	۱۰	۶/۵	۱۳/۳
فهرست نویسی و رده بندی	۵۴	۳۵/۳	۷۲
امانت	۳۰	۱۹/۶	۴۰
چکیده نویسی و نمایه سازی	۵	۳/۳	۶/۷
نشریات ادواری	۷	۴/۶	۹/۳
تکثیر فهرست برگه	۳۹	۲۵/۵	۵۲
سایر موارد	۶	۳/۹	۸
بی جواب	۷۸	۵۱	-

نمایه‌سازی استفاده می‌کنند که این امر با توجه به پیشرفت‌های اخیر در زمینه‌های مختلف تکنولوژی از روند مطلوبی برخوردار نیست. همچنین یکسان نبودن استفاده از رایانه را در بخش‌های مختلف کتابخانه نشان می‌دهد

بر اساس اطلاعات مندرج در جدول فوق، در مورد بخش‌های استفاده‌کننده از رایانه تنها ۵۴ کتابخانه در بخش فهرست نویسی و رده‌بندی از رایانه استفاده می‌کنند و تنها ۵ کتابخانه از رایانه در بخش چکیده نویسی و

جدول ۱۱. مقایسه بودجه اختصاصی سال قبل و سال جاری توسط هیات امنای کتابخانه‌های

عمومی در کتابخانه‌های مورد بررسی

سال (۱۳۸۲)			سال (۱۳۸۱)			فراوانی مبلغ به ریال
درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	درصد نسبت به کل جامعه آماری	تعداد	درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	درصد نسبت به کل جامعه آماری	تعداد	
-	-	-	۶۰/۷	۱۱/۱	۱۷	کمتر از ۱ میلیون
۸۴/۶	۷/۲	۱۱	۲۸/۶	۵/۲	۸	۱-۳ میلیون
۱۵/۴	۱/۳	۲	۷/۱	۱/۳	۲	۳-۵ میلیون
-	-	-	۳/۶	۰/۷	۱	بیش از ۵ میلیون
۱۰۰	۸/۵	۱۳	۱۰۰	۱۸/۳	۲۸	جمع
-	۹۱/۵	۱۴۰	-	۸۱/۷	۱۲۵	بی جواب
۱۰۰	۱۰۰	۱۵۳	۱۰۰	۱۰۰	۱۵۳	جمع کل

در جدول فوق مقایسه بودجه سال ۱۳۸۱ و ۱۳۸۲ می‌دهد که از ۲۸ کتابخانه در سال ۱۳۸۱ به ۱۳ کتابخانه روند نزولی تخصیص بودجه به کتابخانه‌ها را نشان در سال ۱۳۸۲ تقلیل یافته است.

جدول ۱۲. فراوانی و مشخصات اعضای کتابخانه‌های مورد بررسی

سایر طبقات		نوسواد		کارمند		دانشجو		دانش آموز		وضعیت		فراوانی
مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	تعداد	درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	
۱۳۵	۱۳۷	۲۳	۲۸	۱۳۲	۱۳۶	۱۲۹	۱۳۱	۱۱۴	۱۰۸	تعداد	درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	کمتر از ۱۰۰۰ نفر
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۹۷/۱	۹۷/۸	۹۳/۴	۹۲/۳	۸۲/۶	۷۶/۱	درصد نسبت به کل جامعه آماری	درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	
۸۸/۲	۸۹/۵	۱۵	۱۸/۳	۸۶/۲	۸۸/۹	۸۴/۳	۸۵/۶	۷۴/۵	۷۰/۶	تعداد	درصد نسبت به کل جامعه آماری	
-	-	-	-	۳	۲	۵	۶	۱۱	۱۸	تعداد	درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	۱۰۰۰-۲۰۰۰
-	-	-	-	۲/۲	۱/۵	۳/۶	۴/۲	۸	۱۲/۷	درصد نسبت به کل جامعه آماری	درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	
-	-	-	-	۲	۱/۳	۳/۳	۳/۹	۷/۲	۱۱/۸	تعداد	درصد نسبت به کل جامعه آماری	
-	-	-	-	۱	۱	۲	۳	۶	۱۰	تعداد	درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	۲۰۰۰-۴۰۰۰
-	-	-	-	۰/۷	۰/۷	۱/۵	۲/۱	۴/۳	۷	درصد نسبت به کل جامعه آماری	درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	
-	-	-	-	۰/۷	۰/۷	۱/۳	۲	۳/۹	۶/۵	تعداد	درصد نسبت به کل جامعه آماری	
-	-	-	-	-	-	۲	۲	۷	۶	تعداد	درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	بیش از ۴۰۰۰
-	-	-	-	-	-	۱/۵	۱/۴	۵/۱	۴/۲	درصد نسبت به کل جامعه آماری	درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	
-	-	-	-	-	-	۱/۳	۱/۳	۴/۶	۳/۹	تعداد	درصد نسبت به کل جامعه آماری	
۱۳۵	۱۳۷	۲۳	۲۸	۱۳۶	۱۳۹	۱۳۸	۱۴۲	۱۳۸	۱۴۲	تعداد	درصد	جمع
۸۸/۲	۸۹/۵	۱۵	۱۸/۳	۸۸/۹	۹۰/۹	۹۰/۲	۹۲/۸	۹۰/۲	۹۲/۸	تعداد	درصد	
۱۸	۱۶	۱۳۰	۱۲۵	۱۷	۱۴	۱۵	۱۱	۱۵	۱۱	تعداد	درصد	بی جواب
۱۱/۸	۱۰/۵	۸۵	۸۱/۷	۱۱/۱	۹/۱	۹/۸	۷/۲	۹/۸	۷/۲	تعداد	درصد	
۱۵۳	۱۵۳	۱۵۳	۱۵۳	۱۵۳	۱۵۳	۱۵۳	۱۵۳	۱۵۳	۱۵۳	تعداد	درصد	جمع کل
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	تعداد	درصد	

ارقام نشان‌دهنده این است که کتابخانه به جای محیطی جهت آموزش و مطالعه منابع موجود در کتابخانه به سالنی برای مطالعه کنکوری‌ها و دانش‌آموزان و همچنین دانشجویان اختصاص داده شده است. بنابراین فرصت برای مطالعه افرادی جامعه وجود ندارد و کتابخانه از وظیفه اصلی خود که ارائه خدمت به عموم افراد می‌باشد دور مانده است.

جدول فوق نشان می‌دهد که فراوانی اعضای کتابخانه‌ها اعم از دانش‌آموز، دانشجو، کارمند و نوسواد ... چه زن و چه مرد در اکثریت کتابخانه‌ها کمتر از ۱۰۰۰ نفر بوده و درصد کمی از آنها بالای این میزان عضو دارند. ۷۸ کتابخانه فراوانی مشخصات اعضای کتابخانه خود را بیش از ۱۰۰۰ نفر اعلام کرده اند که متعلق به دانش‌آموزان و دانشجویان است و تنها ۷ کتابخانه تعداد اعضای کارمند خود را بیش از ۱۰۰۰ نفر اعلام کرده است که این

جدول ۱۳. میانگین روزانه مراجعه کنندگان به کتابخانه‌های مورد بررسی

درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	درصد نسبت به کل جامعه آماری	تعداد کتابخانه‌ها	تعداد مراجعه کنندگان
۷/۳	۷/۲	۱۱	۱-۵۰
۱۹/۲	۱۹	۲۹	۵۰-۱۰۰
۲۱/۸	۲۱/۵	۳۳	۱۰۰-۱۵۰
۵۱/۷	۵۱	۷۸	بیش از ۱۵۰
۱۰۰	۹۸/۷	۱۵۱	جمع
-	۱/۳	۲	بی جواب
۱۰۰	۱۰۰	۱۵۳	جمع کل

همان‌گونه که در جدول بالا مشاهده می‌شود تعداد مراجعه کنندگان در ۵۱ درصد کتابخانه‌ها بیش از ۱۵۰ نفر و ۷/۳ درصد پاسخ دهندگان، این تعداد را بین ۱ - ۵۰ نفر در روز اعلام نموده اند.

جدول ۱۴. فراوانی متوسط روزانه امانت منابع در کتابخانه‌های مورد بررسی

درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	درصد نسبت به کل جامعه آماری	تعداد کتابخانه‌ها	فراوانی
۳۸/۵	۳۴	۵۲	کمتر از ۱۰۰
۴۰	۳۵/۳	۵۴	۱۰۰-۲۰۰
۱۱/۱	۹/۸	۱۵	۲۰۰-۳۰۰
۱۰/۴	۹/۱	۱۴	بیش از ۳۰۰
۱۰۰	۸۸/۲	۱۳۵	جمع
-	۱۱/۸	۱۸	بی جواب
۱۰۰	۱۰۰	۱۵۳	جمع کل

مطابق جدول بالا، بیشتر کتابخانه‌ها فراوانی متوسط روزانه امانت خود را بین ۱۰۰-۲۰۰ جلد و درصد کمی از آنها فراوانی متوسط روزانه امانتشان را بیش از ۳۰۰ جلد اعلام کرده‌اند که این امر نشان دهنده آن است که درصد کمی از کتابخانه‌ها بیشترین فراوانی میزان امانت را به خود اختصاص داده اند.

جدول ۱۵. حداکثر مدت امانت کتاب در کتابخانه‌های مورد بررسی

درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	درصد نسبت به کل جامعه آماری	تعداد کتابخانه‌ها	روز
۵/۹	۵/۹	۹	۱-۷
۳۷/۵	۳۷/۲	۵۷	۸-۱۴
۵۵/۹	۵۵/۵	۸۵	۱۵
۰/۷	۰/۷	۱	۲۰
۱۰۰	۹۹/۳	۱۵۲	جمع
-	۰/۷	۱	بی جواب
۱۰۰	۱۰۰	۱۵۳	جمع کل

همان‌گونه که در جدول بالا مشاهده می‌شود درخصوص مدت امانت کتاب اکثریت کتابخانه‌ها به مدت ۱۵ روز و تنها یک کتابخانه به مدت ۲۰ روز اشاره کرده است.

جدول ۱۶. روش‌های امانت منابع در کتابخانه‌های مورد بررسی

روش مورد استفاده در امانت منابع	تعداد کتابخانه	درصد نسبت به کل جامعه آماری	درصد نسبت به کل پاسخ‌دهندگان
دستی	۱۲۹	۸۴/۳	۸۵/۴
ماشینی	۸	۵/۲	۵/۳
دستی - ماشینی	۱۴	۹/۲	۹/۳
جمع	۱۵۱	۹۹/۷	۱۰۰
بی‌جواب	۲	۱/۳	-
جمع کل	۱۵۳	۱۰۰	۱۰۰

مطابق جدول فوق بیش از ۸۵ درصد روش‌های مورد استفاده جهت امانت منابع در کتابخانه‌های مورد بررسی به صورت روش دستی است و تنها در ۵/۳ درصد کتابخانه‌ها از روش، ماشینی استفاده می‌شود.

جدول ۱۷. همکاری بین کتابخانه‌های در کتابخانه‌های مورد بررسی

خدمات	فراوانی	درصد نسبت به کل جامعه آماری	درصد نسبت به کل پاسخ‌دهندگان
امانت بین کتابخانه‌ای	۵۴	۳۵/۳	۵۶/۸
مبادله	۱۷	۱۱/۱	۱۷/۹
تحویل مدرک	۳	۲	۳/۲
اهداء	۴۵	۲۹/۴	۴۷/۴
استفاده از سرویس‌های اطلاع‌رسانی	۱۷	۱۱/۱	۱۷/۹
سایر موارد	۸	۵۲/۳	۸/۴
بی‌جواب	۵۸	۳۷/۹	-

مطابق جدول بالا، بیشترین میزان خدماتی که کتابخانه‌ها نسبت به یکدیگر ارائه می‌دهند استفاده از سرویس‌های اطلاع‌رسانی است. که تنها در ۱۷ کتابخانه صورت می‌گیرد و کمترین میزان به خدمات تحویل

مدرک با ۳/۲ درصد اختصاص دارد، همچنین کمتر از نیمی از کتابخانه‌ها در همکاری بین کتابخانه‌ای شرکت دارند.

جدول ۱۸. فعالیت مخزن کتابخانه‌های مورد بررسی

فعالیت مخزن	تعداد کتابخانه	درصد نسبت به کل جامعه آماری	درصد نسبت به کل پاسخ‌دهندگان
باز	۴۰	۲۶/۱	۲۶/۳
پسته	۸۹	۵۸/۲	۵۸/۶
نیمه باز	۲۳	۱۵	۱۵/۱
جمع	۱۵۲	۹۹/۳	۱۰۰
بی‌جواب	۱	۰/۷	-
جمع کل	۱۵۳	۱۰۰	۱۰۰

همان‌گونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود، فعالیت مخزن کتاب‌ها در جامعه تحت بررسی در تقریباً ۵۸ درصد کتابخانه‌ها به صورت سیستم بسته است که این نیز ممکن است به دلیل تعداد زیاد دانش‌آموزان و دانشجویان خود از روش نیمه باز استفاده می‌کنند.

استفاده کننده باشد که کنترل بیشتری لازم دارد. تنها در ۲۶ درصد کتابخانه‌ها فعالیت مخزن به صورت سیستم باز است و تنها ۱۵ درصد کتابخانه‌ها جهت فعالیت مخزن خود از روش نیمه باز استفاده می‌کنند.

جدول ۱۹. خدمات جنبی ارائه شده توسط ۹۵ کتابخانه

درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	درصد نسبت به کل جامعه آماری	تعداد کتابخانه‌ها	نوع خدمات جنبی
۸/۵	۱۳/۷	۱۳	تشکیل گروه‌های کتابخوانی
۵/۹	۹/۵	۹	برنامه کتابخوانی یادگیر مواد خواندنی برای بیسوادان
۲۰/۳	۳۲/۶	۳۱	اختصاص مکانی به انجمن‌های علمی و ادبی
۱۷	۲۷/۴	۲۶	برگزاری سخنرانی‌ها و گفت و شنودهای عمومی بوسیله افراد برجسته
۱۳/۷	۲۲/۱	۲۱	ترتیب دادن نمایشنامه، نمایش خیمه شب‌بازی، کنسرت موسیقی، نمایش فیلم و شعبده بازی و غیره
۱۳/۷	۲۲/۱	۲۱	برپا کردن جشن‌ها و جشنواره‌های ملی و مذهبی
۴۹	۷۹	۷۵	ترتیب دادن نمایشگاه کتاب
۱۲/۴	۲۰	۱۹	ترتیب دادن نمایشگاه‌های مربوط به رویدادهای مختلف (محلی، منطقه‌ای، ملی یا بین‌المللی)
۲	۳/۲	۳	ترتیب دادن ساعات قصه‌گویی برای بچه‌ها
۱۳/۷	۲۲/۱	۲۱	سایر موارد

سخنرانی‌ها، ترتیب دادن نمایشنامه و فیلم، نمایشگاه کتاب و ساعات قصه‌گویی برای بچه‌ها و ... اشاره کرده‌اند که نمایشگاه کتاب بیشترین درصد تعداد کتابخانه‌ها را شامل می‌شود.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود در خصوص خدمات جنبی ارائه شده، در بیش از نیمی از کتابخانه‌های مورد بررسی می‌توان به تشکیل گروه‌های کتابخوانی، برنامه کتابخوانی یا دیگر مواد خواندنی برای بی‌سوادان و اختصاص مکانی به انجمن علمی و ادبی و برگزاری

جدول ۲۰. نرم افزارهای مورد استفاده در کتابخانه‌های مورد بررسی

درصد نسبت به کل پاسخ دهندگان	درصد نسبت به کل جامعه آماری	تعداد کتابخانه	نرم افزار
۷۲/۷	۳۶/۶	۵۶	کاوش
۱۶/۹	۸/۵	۱۳	نمایه
۱۰/۴	۵/۲	۸	پارس آدرخش
۱۰۰	۵۰/۳	۷۷	جمع
-	۴۹/۷	۷۶	بی‌جواب
۱۰۰	۱۰۰	۱۵۳	جمع کل

تقریباً ۱۰ درصد کتابخانه‌های پاسخ دهنده از نرم افزار کتابشناسی ملی استفاده می‌کنند و بقیه کتابخانه‌ها از روش دستی استفاده می‌نمایند.

همان‌گونه که در جدول بالا مشاهده می‌شود، در خصوص نرم افزار نیز از ۲۷ کتابخانه پاسخ دهنده ۷۲/۷ درصد نرم‌افزار و کاوش و ۱۶/۹ درصد از نرم‌افزار نمایه و

جدول ۲۱. پیوند (لینک) پایگاه‌های اطلاعاتی با سایر پایگاه‌های اطلاعاتی

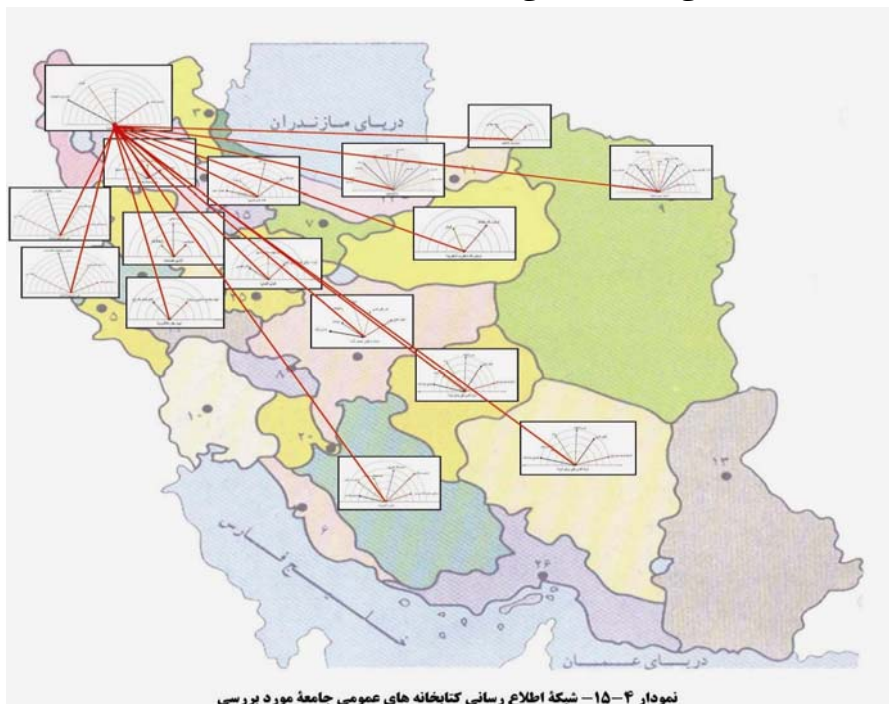
درصد نسبت به کل پاسخ‌دهندگان	درصد نسبت به کل جامعه آماری	تعداد کتابخانه	نوع ارتباط
۴۰	۱/۲	۲	خطوط مخابراتی (خط تلفن)
۲۰	۰/۷	۱	خطوط مخابراتی (خط اجاره‌ای)
۲۰	۰/۷	۱	ISDN
۲۰	۰/۷	۱	ارتباط ماهواره‌ای یا VSAT
۱۰۰	۳/۳	۵	جمع
-	۹۶/۷	۱۴۸	بی‌جواب
۱۰۰	۱۰۰	۱۵۳	جمع

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، در مورد ارتباط با پایگاه‌های اطلاعاتی نیز تجربه استفاده از خط تلفن، خطوط VSAT و ISDN در چند کتابخانه گزارش شده است.

جدول ۲۲. هزینه خدمات پایگاه‌های اطلاعاتی در کتابخانه‌های مورد بررسی

درصد نسبت به کل پاسخ‌دهندگان	درصد نسبت به کل جامعه آماری	تعداد کتابخانه	نوع هزینه
۳۸/۹	۴/۶	۷	رایگان
۲۲/۲	۲/۶	۴	ساعتی یا کیلو بایتی
۱۱/۱	۱/۳	۲	آبونمان
۲۷/۸	۳/۳	۵	سایر موارد
۱۰۰	۱۱/۸	۱۸	جمع
-	۸۸/۲	۱۳۵	بی‌جواب
۱۰۰	۱۰۰	۱۵۳	جمع کل

بر اساس اطلاعات مندرج در جدول فوق در خصوص هزینه خدمات پایگاه‌های اطلاعاتی ۳۸/۹ درصد آنها به صورت رایگان، ۲۲/۲ درصد به صورت ساعتی یا کیلو بایتی و ۱۱/۱ درصد آن به صورت آبونمان اشاره نموده‌اند.

بحث و بررسی نتایج

تحقیق حاضر وضعیت کتابخانه‌های عمومی درجه یک در کل کشور را نشان می‌دهد با بررسی اطلاعات جمع‌آوری شده در خصوص مشکلات موجود در کتابخانه‌های عمومی کشور، تقریباً اکثریت کتابداران کتابخانه‌های مورد بررسی در استانها مشکلات مشابهی را مطرح کرده‌اند. آنها در مرحله اول به کمبود فضا، کمبود نیروی انسانی متخصص و کمبود منابع اشاره می‌کنند. سایر مشکلات را می‌توان به شرح زیر بیان کرد:

- کمبود تجهیزات و امکانات کتابخانه‌ای از قبیل قفسه، میز، صندلی، چرخ حمل کتاب، ماشین تحریر، رج بند، کارت عضویت، وسایل آماده سازی کتاب، کمبود بودجه خرید منابع و تجهیزات، منابع چاپی، غیرچاپی و سمعی و بصری

- عدم اختیار در تصمیم‌گیری، انتخاب، سفارش و تهیه منابع مطالعاتی و منابع مورد نیاز مراجعه کنندگان. بسیاری از کتابداران در استان‌های مختلف می‌گویند نظر به این که کتاب‌های کتابخانه توسط دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور تهیه و ارسال می‌گردد، بسیاری از آنها تکراری است.

- عدم خرید کتاب‌های جدید، کمبود کتاب مورد نیاز دانشجویان و دانش‌آموزان

- عدم وجود قواعد و مقررات مطابق شرایط علمی روز و وجود تعارض بین قوانین و مقررات موجود دیگر

- عدم تشکیلات متناسب و سیاست‌گذاریها و برنامه‌ریزی‌های متفرق

- عدم رعایت استانداردهای مربوط به کتابخانه‌های عمومی و عدم پشتیبانی لازم توسط متولیان مربوطه

- عدم همکاری به موقع اداره کل با کتابخانه - ایجاد سرو صدا در اطراف کتابخانه توسط برخی ارگان‌های ذیربط عدم فاصله مناسب مرکز شهر به کتابخانه

- کمبود تسهیلات و امکانات مورد نیاز کتابداران، به عبارت دیگر نبود یا کمبود بخش خدماتی در کتابخانه به منظور نظافت و ...

- عدم وجود وسایل رفاهی برای کتابداران و اعضاء و مراجعه کنندگان کتابخانه از قبیل آب سردکن، یخچال، وسایل گرمایی و برودتی

- وجود سیستم قفسه بسته و عدم دسترسی مستقیم

مراجعه کننده به کتاب‌ها

- وجود مشکلات حقوقی و عدم پرداخت به موقع آن، طرح مشکل دریافتی ماهانه، مسئله مبتلا به تقریباً تمامی کتابداران در کتابخانه‌های عمومی کشور است.

کتابداران کتابخانه‌هایی که فاقد رایانه و چاپگر هستند و آنهایی که دارای رایانه هستند خواستار ایجاد شبکه اطلاع رسانی و دسترسی به اینترنت هستند تا بتوانند پاسخگوی بهتری برای تأمین نیاز مطالعاتی و اطلاعاتی و تحقیقاتی مراجعه‌کنندگان خود باشند. آن دسته از کتابخانه‌های دارای رایانه و شبکه داخلی نداشتن سیستم نگهدارنده را به دلیل پشتیبانی ضعیف از سیستم، مشکل کتابخانه خود می‌دانند و در بسیاری از کتابخانه‌ها نیز عدم دسترسی به اینترنت به جهت دسترسی به اطلاعات روز آمد از جمله مشکلات دیگر کتابخانه‌های عمومی به حساب می‌آید.

ارائه پیشنهادات:

- نظر به اینکه اینترنت کاربردهای مختلفی در کتابخانه دارد از جمله سازماندهی، فراهم‌آوری، جستجو و دستیابی به اطلاعات روزآمد، برخورداری کتابخانه‌ها از آن در کتابخانه‌های عمومی ضرورت دارد.

- تدوین خط مشی استفاده از اینترنت و بکارگیری آن توسط تمامی کتابخانه‌های عمومی کشور بطور یکسان و همزمان

- توجه کافی و مؤثر در رواج فرهنگ کتاب خوانی و کتابداری به عنوان یک برنامه آموزشی از سطح مدارس - فراهم‌آوری ادامه تحصیلات کتابداران شاغل در مقاطع تحصیلی بالاتر و یا برگزاری دوره‌های آموزشی بلند مدت و کوتاه مدت ضمن خدمت

- تجهیز کتابخانه به سیستم اتوماسیون به منظور ذخیره سازی، بازیابی منابع، اتوماسیون سیستم امانت، فهرست نویسی و ...

- ایجاد انگیزه در کتابداران با تجربه

- ایجاد سازمانی بنام «سازمان کتابخانه‌های عمومی کشور به منظور حل مشکلات کتابخانه‌ها

- ارتباط و همکاری متقابل کتابخانه‌های عمومی و دانشگاهی و سایر کتابخانه‌های تخصصی یا تحقیقاتی احتمالاً موجود در منطقه

کتابخانه‌های موجود در حال ساخت از جمله صندلی، میز، قفسه، وسایل اطفاء حریق، امکانات گرمایی و سرمایی و همچنین دستگاه فتوکپی و ...

- تأمین رایانه‌های جدید و اصلاح یا تغییر رایانه‌های موجود مطابق پیشرفت‌ها و تحولات رایانه چه از نظر سخت افزاری و چه نرم‌افزاری

- اختصاص مکانی به منظور استقرار سایت رایانه‌ای به منظور ایجاد شبکه داخلی و خارجی در کتابخانه‌های عمومی به منظور دسترسی به فن‌آوری‌های جدید ارتباطات و اطلاعات

- مقاوم سازی و بازسازی ساختمان‌های موجود کتابخانه‌های عمومی در برابر سوانح طبیعی از جمله زلزله، سیل، آتش‌سوزی و ...

- تجهیز کتابخانه‌ها به امکانات تلفن عمومی، فاکس (دورنگار) و سایر امکانات شهری و خدمات شهری

- افزایش تعداد عناوین و نسخ کتاب‌ها در سطح قابل قبول حداقل معیارهای جهانی

- توزیع معقول کتاب (در تمامی موضوعات)

- فراهم آوری امکانات مطالعاتی برای نابینایان خصوصاً مواد شنیداری

- جذب نیروی متخصص در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی به صورت رسمی، آموزش نیروهای غیر متخصص شاغل، بازآموزی نیروی متخصص شاغل به طور مستمر، خصوصاً در جهت آشنایی با نرم‌افزارهای رایانه‌ای و کسب مهارت و سواد اطلاعاتی

- با مساعد کردن زمینه و فراهم کردن تجهیزات مورد نیاز می‌توان بر میزان فعالیت‌های فوق برنامه در کتابخانه‌ها افزود.

- استقلال در انتخاب منابع (کتاب، نشریه، مواد سمعی و بصری و ...) توسط کتابخانه عمومی و تأمین منابع بر اساس نیاز منطقه‌ای و فرهنگی شهر

- استقلال در هزینه کردن (بودجه در اختیار کتابخانه قرار گیرد) با نظارت اعضاء هیأت امانه محل

- اداره کتابخانه به صورت باز

- تشکیل بانک اطلاعاتی کتابشناختی از منابع موجود در کتابخانه‌های عمومی کشور در قالب طرح پیشنهادی با استفاده از نرم‌افزار با قابلیت جستجو در محیط وب

- ترمیم دریافتی کارکنان رسمی و غیررسمی کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی و تشویق آنها در

- افزایش مقطعی یا پاره‌وقت نیرو در زمان قبل از برگزاری آزمون سراسری (کنکور دانشگاه‌ها) و ایام برگزاری امتحانات مدارس و افزایش ساعات کار با تأمین نیروی مورد نیاز

- پیش‌بینی و ایجاد یک باب کتابخانه شبانه‌روزی با در نظر گرفتن مکانی یا محلی برای قرائت

- بررسی شیفت‌های گردش‌و‌اجرای آن به منظور نتیجه‌گیری خدمات بهتر

- شرکت دادن کتابداران در تصمیم‌گیری‌ها و امور مختلف مربوط به کتابخانه حتی در جهت ساخت و بنای کتابخانه

- نظرسنجی از کتابداران در خصوص مسیررفت و برگشت از خانه به کتابخانه و برعکس

- پیشنهاد در خصوص مقایسه نرم‌افزارهای سیستم جامع کتابخانه تهیه شده توسط شرکت‌های مشابه با نمایه یا کاوش

- یکسان سازی استفاده از نرم‌افزار مورد استفاده در کتابخانه‌های عمومی کشور از بین بردن چندگانگی در این خصوص، ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی این ضرورت را طلب می‌کند

- آموزش مراجعه‌کنندگان به نحوه استفاده از کتابخانه - از آنجا که در قانون سال ۱۳۴۴ کتابخانه‌های عمومی کشور یک و نیم درصد از درآمد سالیانه

شهرداری‌ها برای توسعه کتابخانه‌های عمومی کشور در نظر گرفته شده بود، اما در قانون تأسیس و نحوه اداره کتابخانه‌های عمومی کشور مصوب ۱۳۸۲/۱۲/۲۵ این

مقدار به نیم درصد درآمد کل شهرداری‌ها تقلیل یافت در نتیجه صرف نظر از بودجه اختصاص یافته به دبیرخانه

هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، بودجه کتابخانه‌ها با توجه به رشد فن‌آوری‌های جدید ارتباطات و اطلاعات و سایر تجهیزات کتابخانه‌ای کاهش یافته است. لذا جهت

بهبود عملکرد کتابخانه‌ها پیشنهاد می‌گردد که حداقل یک درصد درآمد سالیانه شهرداری‌ها برای تأمین ساخت کتابخانه‌های عمومی در نظر گرفته شود.

- دخالت مستمر و مؤثر شهرداری‌ها در اختصاص فضای مناسب برای تأسیس کتابخانه‌های عمومی جدید

- توزیع عادلانه در ایجاد کتابخانه‌های عمومی با برنامه‌ریزی دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور و تأمین منابع مطالعاتی و تجهیزاتی برای کلیه

نامه کارشناسی ارشد ، دانشگاه تهران، دانشکده علوم تربیتی.

4. Ahsan, M. LANing (2000). [Online]. Available: <http://suite101.com/article.cfm/7304/39848> (BIBnet) Internet in All public Libraries : A Major Government Initiative in Flanders (Belgium). (1997). [on- Line]. Available : <http://www.ifla.org/V/iflaj/jour2404.pdf>
5. New England Library Information Network (NELINET). (1998). [on - line]. Available : <http://www.nelinet.net/about/nn-facts.htm>
6. Ohio public library Information Network (OPLIN) (1994). [On - line]. Available: <http://www.oplin.liboh.us/products/ABout/mission.html>
7. Victoria's Community Network (VICNET) (1995). [on-line]. Available : <http://www.Vicnet.net.au/about/>

خودآموزی و فن آوری های جدید اطلاعاتی و ارائه خدمات مطلوب به مراجعه کنندگان

- با اجرای اتوماسیون در کتابخانه های مدل ، انجام خدمات فهرست نویسی به صورت متمرکز
- تهیه ابزارهای مورد نیاز کتابخانه در بخش های مختلف از جمله فهرست نویسی ، نشریات (مثل راهنماها، فهرستگان و ...)
- به کارگیری تحولات و پیشرفت های تکنولوژیکی در ایجاد اینترنت پر سرعت

منابع:

۱. آذرنگ، عبدالحسین (۱۳۶۴). شبکه برای انتقال دانش فنی و حرفه ای. تهران: دبیرخانه شورای عالی آموزش فنی و حرفه ای کشور.
۲. بهمن آبادی، علیرضا (۱۳۷۲). « طرح پیشنهادی ایجاد شبکه اطلاع رسانی برای کتابخانه های دانشگاه آزاد اسلامی استان تهران ». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی.
۳. شعیب زاده، مهتری (۱۳۷۷). « طرح پیشنهادی شبکه اطلاع رسانی برای کتابخانه های تحت پوشش سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران ». پایان

